

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÖĞRENCİLERİN ÖZBAKIMLA İLGİLİ TALEP ETME AMAÇLI DAVRANIŞLARINI YAPABİLMELERİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ¹

EXAMINING THE VIEWS OF TEACHERS TOWARDS THE PURPOSEFUL DEMAND BEHAVIOR REGARDING SELF-CARE IN STUDENTS WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER

Prof. Dr. Hakan SARI²
Tuğba GÜLSÖZ

Öz

Yıllardır otizm ve otizimli bireylerin eğitimi konusunda bilim dünyasına ışık tutacak çalışmalar yapılmaktadır. Yapılan birçok araştırmada otizimli bireylerin iletişim becerilerinin ele alındığı görülmektedir. Ancak iletişim becerisi konulu araştırmalar oldukça sınırlıdır. İletişim becerilerinin alt boyutu olarak, otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin talep etme amaçlı davranışlarının ele alınmasının alana katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmanın amacı, otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin özbakımla ilgili; yeme içme, giyinme, temizlik ve süslenme becerileri için talep etme amaçlı davranışlarını yapabilmelerine yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesidir. Araştırma Nitel Araştırma Yöntemlerinden Görüşme Yönteminin en sık kullanılan türü Yarı Yapılandırılmış Görüşme Yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Araştırma evrenini 2018-2019 eğitim öğretim yılı içerisinde Konya ili merkezinde Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı okullarda görev yapan I. kademedeki otizm spektrum bozukluğu tanımlı öğrencilerle çalışan 14 özel eğitim öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma verileri araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır ve betimsel analiz tekniğiyle analiz edilerek 14 özel eğitim öğretmenin toplam 30 öğrencinin talep etme davranışlarına yönelik görüşleri incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre, OSB'li öğrencilerin çok azı özbakım becerilerine yönelik taleplerini

¹ Bu çalışma 5. Ulusal Disiplinlerarası Erken Çocuklukta Müdahale Kongresinde Sözlü Bildiri olarak sunulmuştur.

² Necmettin Erbakan Üniversitesi Özel Eğitim Anabilim Dalı, hakansari@gmail.com

konusarak ifade etmekte, öğrencilerin büyük çoğunluğu elle işaret, aranma, agresif davranışlar, gösterme ile iletişim kurma gibi sözel olmayan davranışlarla özbakım becerilerine yönelik taleplerini ifade etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Otizm spektrum bozukluğu, özbakım (yeme-içme, giyme-soyunma, temizlik ve süslenme becerileri), talep etme amaçlı davranış, görüşme yöntemi, nitel araştırma.*

Abstract

For years, studies have been carried out to shed light on the world of science on the education of autism and individuals with autism spectrum disorders. Many studies show that the communication skills of individuals with autism are addressed. However, research on communication skills of children with autism is very limited. As a sub-dimension of communication skills, it is believed that addressing the demanding behaviours of students with autism spectrum disorders will contribute to the field. Therefore, the aim of this research is to examine teachers' perceptions which are related to the demanding behaviours on self-care skills (eating, dressing, cleaning and grooming skills) of students with autism spectrum disorders. The research was carried out by using semi-structured interview method, which is one of the qualitative research methods. The research study group consists of 14 special education teachers working with students identified as autism spectrum disorder in the first stage of the 2018-2019 academic year in schools in the city center of Konya province, which are affiliated with Konya province National Education Directorate. The research data were collected through a semi-structured interview form developed by the researchers, and analyzed by descriptive analysis, the opinions of 14 special education teachers about the demanding behaviours of 30 students in total. The results indicate that few children with autism express their demands for self-care skills by speaking. The majority of the students express it with non-verbal behaviours such as hand gestures, looking for food and aggressive behaviours.

Keywords: *Autism spectrum disorders, self-care skills (eating, dressing, cleaning and grooming), demanding behaviours, interview method, qualitative research.*

1.GİRİŞ

Nörolojik nedenlerden kaynaklanan Otizm Spektrum Bozukluğunun (OSB) yerli ve yabancı kaynaklarda birbirine yakın ve /veya benzer tanımlarının yer aldığı görülmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2006), 'sosyal etkileşim, sözel ve sözel olmayan iletişim, ilgi ve etkinliklerdeki sınırlılığı erken çocukluk döneminde ortaya çıkan ve bu özellikleri nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireylerdir' şeklinde tanımlanmaktadır. Yine bu tanıma çok yakın tanım ise 'otizm spektrum bozukluğu erken çocukluk çağında ortaya çıkan, sosyal- iletişimsel alanda yetersizlik, sınırlı, tekrarlayıcı davranışlar ve ilgi alanları ile seyreden bir durumdur' (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği,2016).

Kanner (1943) otizmi kelime anlamı olarak bireyin kendi iç dünyasına kapanması şeklinde ifade etmektedir (Aktaran: Özdemir, 2007). Otizm spektrum bozukluğu terimi yaygın gelişimsel bozukluk terimiyle eşanlamlı olmakla birlikte nörolojik etkenlere bağlı ileri düzeyde ve karmaşık bir gelişimsel yetersizlik durumudur. Buna ek olarak bireylerde sosyal, iletişim ve davranış alanlarında güçlükler neden olmaktadır (Genç-Tosun ve Kurt, 2014; Kırcaali-İftar, 2012; Karasu, 2011; Nikopoulos ve Keenan, 2007; Nikopoulos ve Keenan, 2004b).

Yurtiçi ve yurtdışı alan yazınında ve zaman zaman medyada yer alan haberlerde otizm spektrum bozukluğunun gün geçtikçe arttığı yönünde bilgiler görülmektedir (Christensen,vd., 2016; Genç-Tosun, 2016). Koçak (2011) otizm spektrum bozukluğunun yaygınlığına ilişkin kesin bilgilerin bulunmadığını ifade ederken; Kaymak (2016) 2014 verilerine göre ortalama 68 çocuktan birisinin otizm spektrum tanısı aldığını, mevcut istatistiki bilgilerin Amerikan kaynaklı olduğunu ve ülkemizde bununla ilgili detaylı bir çalışmanın olmadığını dile getirmektedir.

Son yıllarda yetersizlik türleri içerisinde en çok odaklanılan alanın otizm spektrum bozukluğu olmasına rağmen bu bozukluğun nedenleri hala gizemini korumaktadır. Henüz kesin sebepler netleşmese de yapılan çalışmalarda genetik ve çevresel faktörlerin önemi vurgulanmaktadır. Genetik bozukluğa dair aileler ve ikizlerle yürütülen çalışmalarda önemli verilere ulaşılmaktadır. OSB'ye sebep olan birçok genetik kökenli hastalık belirlenmiş ve bu bozukluğun belirtileri başka metabolik, nörolojik ve genetik hastalıklarda da görüldüğü belirtilmektedir. Bunun yanı sıra anne ve babanın çocuk sahibi olmadaki yaşlarının önemine de özellikle babanın ileri yaşta olmasının olumsuz etkisine vurgu yapılmaktadır. Çevresel etmenleri de göz ardı etmemek gerektiği, çocuğun daha anne karnındayken ve sonrasında kirli,

zehirli havaya maruz kalması ve kimyasalların beyin dokusuna ve beyin hücrelerine çok ciddi etkileri konusunda da araştırma bulgularına ulaşılmaktadır. Buna ek olarak son yıllarda tartışılan çocuk aşıları kapsamında yapılan incelemeler OSB'nin aşılarla ilgisi olmadığı cevabını bize vermektedir (Kaymak, 2016:179; MEB, 2016:7; Kırcaali-İftar, 2012:27; Sucuoğlu, 2009:298).

Özel eğitime gereksinimi olan bireylerin mevcut performanslarının ve ihtiyaçlarının belirlenip, bu veriler doğrultusunda uygun eğitim ortamına yerleştirilmesi açısından tanılama ve değerlendirme süreci önemlidir. Erken tanılama, erken eğitim ilkesinden hareketle OSB'li bireylerin de ihtiyaçları olan eğitime başlayabilmeleri açısından erken tanılama ve değerlendirme aşaması önem arz etmektedir. Ülkemizde DSM-V ve ICD-10 kriterlerine göre, yapılan tıbbi tanılamadan ardından eğitsel tanılama ve yerleştirme görevi, il merkezlerinde ve pek çok ilçede bulunan Rehberlik Araştırma Merkezleri (RAM) tarafından yürütülmektedir (Diken, 2008, Aksoy ve Şahin, 2016). RAM'larda oluşturulan özel eğitim kurulu tarafından eğitsel değerlendirme ve tanılama esnasında bireyin özelliklerine uygun ölçme araçları ve çeşitli testler kullanılır (Birkan, 2009). OSB'li çocukların değerlendirilmesi sürecinde kullanılan ölçme araçları geniş örneklem kitlesinden elde edilen veriler doğrultusunda geliştirilmiş psikometrik özellikleri kuvvetli olan standart testler ve gözleme dayalı araçlar olabilmektedir (Sucuoğlu, 2012). Gilliam Otistik Bozukluk Dereceleme Ölçeği-2- Türkçe Versiyonu- GOBDÖ-2-TV, Çocukluk Otizmi Derecelendirme Ölçeği-ÇODÖ, Otizm İçin Davranış Gözlem Ölçeği-ODGÖ, Otizm Spektrum Anketi-OSA, Otizm Davranış Kontrol Listesi-ODKL ülkemizde kullanılan OSB'li çocukları tanılama araçlarıdır (Aksoy ve Şahin, 2016).

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2018), 'Eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecinde, eğitsel amaçla bireyin gelişim alanındaki özellikleri ve akademik disiplin alanlarındaki yeterlilikler ile eğitim ihtiyaçları belirlenerek en az sınırlandırılmış eğitim ortamına ve özel eğitim hizmetine karar verilir.' şeklinde eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecinin işleyişi ifade edilmektedir.

DSM-IV'te otizm, Yaygın Gelişimsel Bozukluk terimi ile ifade edilip Otistik Bozukluk, Asperger Sendromu, Rett Sendromu, Çocukluk Dezintegratif Bozukluğu ve Başka Türü Adlandırılmayan Yaygın Gelişimsel Bozukluk olarak gruplandırılmaktaydı. DSM-V'te tanı kavramı ve alt gruplarında değişiklik yapılmış olup; tanım olarak Otizm Spektrum Bozukluğu ve Sosyal (pragmatik) İletişim Bozukluğu kavramları yer almaktadır. "DSM-IV otistik

bozukluk, Asperger bozukluğu ya da başka türlü adlandırılmayan yaygın gelişimsel bozukluk kesin tanısı almış olan kişilere otizm açılımı kapsamında bozukluk tanısı konmalıdır. Toplumsal iletişimde belirgin eksiklikleri olan, ancak belirtileri, otizm açılımı kapsamında bozukluk için başka türlü tanı ölçütlerini karşılamayan kişiler, toplumsal iletişim bozukluğu açısından değerlendirilmelidirler” (DSM-V, 2013).

Bir çocuğun sosyalleşme becerisi kazanabilmesi için konuşma ve dil becerilerine sahip olması çok önemlidir. OSB’li çocuklarda görülen özelliklerden biri de dili kullanamama durumu, sosyalleşme ve iletişim yetersizliğidir (Sarı ve Gökdağ, 2019). OSB’li çocukların sosyalleşme ortamlarından biri de okul ortamı olduğuna göre, okul ortamında sergiledikleri iletişim becerilerini incelemek önemli görülmektedir. Öğretmen görüşleri ışığında okul ortamında OSB’li çocukların özbakımla ilgili talep etme amaçlı davranışlarını yapabilmelerinin incelendiği bu çalışmanın alana katkı sunacağına inanılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, I. kademe eğitime devam eden otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin özbakımla ilgili talep etme amaçlı davranışlarını yapabilmelerine yönelik öğretmen görüşlerinin,

1. I. kademe eğitime devam eden otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler yeme- içme becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışlar yapabiliyor mu?
2. I. kademe eğitime devam eden otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler giyinme-soyunma becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışlar yapabiliyor mu?
3. I. kademe eğitime devam eden otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler temizlik becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışlar yapabiliyor mu?
4. I. kademe eğitime devam eden otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler süslenme (elbisesini düzeltme, saç tarama) becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışlar yapabiliyor mu? Soruları kapsamında incelenmesidir.

2.YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin analizi hakkında detaylı bilgiler sunulmaktadır.

2.1.Araştırmanın Modeli

Bu çalışmanın ana amacı I. kademe eğitime devam eden otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin özbakımla ilgili talep etme amaçlı davranışlarını yapabilmelerine yönelik

öğretmen görüşlerinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırma Nitel Araştırma yöntemlerinden Görüşme yönteminin en sık kullanılan türü olan Yarı Yapılandırılmış Görüşme yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Görüşme yöntemi “Görüşme, en az iki kişi arasında sözlü olarak sürdürülen bir iletişim süreci ve araştırmada cevabı aranılan sorular çerçevesinde ilgili kişilerden veri toplama şeklinde ifade edilebilir.” şeklinde tanımlanmaktadır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, ve Demirel, 2010).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 eğitim öğretim yılı içerisinde Konya ili merkezinde, Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı üç farklı okulda görev yapan, I. kademedeki otizm spektrum bozukluğu tanılı 30 öğrenciyle çalışan 14 özel eğitim öğretmeni oluşturmaktadır.

Tablo 1: Katılımcı Sayıları

Katılımcı Öğretmenin Çalıştığı Okul	Katılımcı Öğretmen Sayısı
Selçuklu Özel Eğitim Uygulama Okulu I. Kademe	6
Öğretmen Fatma Menekşe Özel Eğitim Uygulama Okulu I. Kademe	4
İhsaniye İlkokulu (Otizm Özel Eğitim Sınıfı)	4

2.3. Verilerin Toplanması

‘Görüşme, bireylerin çeşitli konulardaki bilgi, düşünce, tutum ve davranışları ile bunların olası nedenlerinin öğrenilmesinde en kestirme yol olarak kullanılmaktadır’ (Karasar, 2018). Bu bağlamda araştırma amacına yönelik alt sorulara ait veriler, otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerle çalışan öğretmenlerin görüşlerine başvurularak, araştırmacılar tarafından oluşturulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla elde edilmiştir. Görüşme formu için oluşturulan dört sorunun her biri için otizm ve nitel araştırmalar alanlarında deneyim sahibi üç uzmanın görüşü alınmıştır. Uzman görüşlerinin sonrasında;

I. Kademe eğitime devam eden otizimli bir öğrencinin öğretmeni olarak,

1) Öğrencinizin/öğrencilerinizin yeme- içme becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışları yapabilmesine yönelik görüşleriniz nelerdir?

2) Öğrencinizin/öğrencilerinizin giyinme/soyunma becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışları yapabilmesine yönelik görüşleriniz nelerdir?

3) Öğrencinizin/öğrencilerinizin temizlik becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışları yapabilmesine yönelik görüşleriniz nelerdir?

4) Öğrencinizin/öğrencilerinizin süslenme (elbisesini düzeltme, saç tarama) becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışları yapabilmesine yönelik görüşleriniz nelerdir? soruları ile Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formuna son hali verilmiştir.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu önce dört özel eğitim öğretmenine uygulanarak pilot çalışma yapılmıştır. İncelenen pilot çalışma verilerinin sonucunda görüşme formunun çalışma grubuna uygulanmaya hazır olduğu görülmüştür. Gönüllülük esasına dayalı olarak araştırmaya çalıştığı okulda öğrenim göre otizm spektrum bozukluğuna sahip öğrencileri gözleyerek katılan 14 özel eğitim öğretmeninden toplamda 30 OSB'li öğrencinin özbakım becerilerini talep etmeye yönelik davranışları için, ses kaydı yoluyla araştırma sorularına verdikleri yanıtlardan oluşan veriler toplanmıştır. Görüşmeler, okulların Veli Görüşme Odası bölümünde, araştırmacı ve katılımcıdan başkasının olmadığı, katılımcının dikkatinin dağılmaması ve sorulara rahat cevap verebilmesini sağlayacak bir ortamda gerçekleştirilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Veriler Betimsel Analiz Yöntemiyle analiz edilmiştir. Betimsel analizde veriler belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır; görüşülen bireylerin görüşlerini çarpıcı biçimde yansıtmak için doğrudan alıntılara sık sık yer verilir (Şahin, 2010). Görüşmelerin tamamlanmasının ardından ses kayıtlarının çözümlemesi titizlikle yapılmıştır. İlk olarak ses kayıtları hiçbir detayı atlanmadan yazıya dönüştürülmüş ve sonrasında tek tek değerlendirilerek belirlenen temalar altında görüşme kodlama anahtarı oluşturulmuştur. Düzenlenen veriler bulgular bölümünde tanımlanmış ve zaman zaman doğrudan alıntılar ile desteklenmiştir. Araştırmanın güvenilirliğini yükseltmek için 2 uzmanın görüşüne başvurulmuştur. İki uzman tarafından birbirinden bağımsız olarak görüşmeler kodlama anahtarına göre değerlendirilmiş ve tam görüş birliği sağlanmıştır.

3.BULGULAR VE YORUM

Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin özbakımla ilgili talep etme amaçlı davranışlarını yapabilmelerine yönelik öğretmen görüşleri yeme-içme becerilerine yönelik talep etme amaçlı

davranışlar, giyinme-soyunma becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışlar, temizlik becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışlar ve süslenme becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışlar temaları altında toplanmıştır. Otizm birinci kademe sınıflarında çalışan 14 öğretmenle, bu sınıflara devam eden toplam 30 öğrencinin talep etme amaçlı davranışları yapabilmelerine yönelik görüşme yapılmıştır.

Tablo 2: Temalara göre kodlar

Tema	Kodlar	Frekans
Yeme-içme becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışlar	Konuşarak	4
	Yiyeceği-içeceği aranır, ayakta dolanır, kapıya yönelir	6
		8
	Eliyle/parmağıyla işaret ederek	3
	Ağlama	2
	Hiçbir şekilde istemez	1
	Karnına dokunarak	1
	Parmağıyla çenesine dokunup ih ih sesi çıkararak	1
	Hüüüp sesi çıkararak	1
	Sadece ünlü harfleri söyleyerek	1
	Agresif davranışlar	1
Ağız şapırdatma		
Giyinme-soyunma becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışlar	Elbisesini çekiştirme kıyafetini çıkarmaya çalışma	1
		2
	Direkt çıkarır direkt giyer	1
	Eliyle kıyafetini göstererek	12
	Talepleri yok bizim yönlendirmemizle	

Temizlik yönelik talep etme amaçlı becerilerine davranışlar	Elim pis oldu anne	1
	Eliyle işaret ederek	3
	Konuşarak	1
	Talep yok bizim yönlendirmemizle	12
Süslenme yönelik talep etme amaçlı becerilerine davranışlar	Hiç görmedim	1
	Farkında olduklarını zannetmiyorum	1
	Talep yok	13

3.1.Yeme-İçme Becerilerine Yönelik Talep Etme Davranışı

OSB’li öğrencilerin yeme-içme becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışlarıyla ilgili olarak öğretmenlerin büyük çoğunluğu eliyle/parmağıyla işaret ederek (8: %57), yiyeceği- içeceği aranır, ayakta dolanır, kapıya yönelir (6: %43) şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Öğretmenlerin bir kısmı ise konuşarak (4: %29), ağlayarak (3: %21), hiçbir şekilde istemez (2: %14) şeklinde görüşlerini dile getirmiştir. Öğretmenlerin çok az bir kısmı da karnına dokunarak (1: %7), parmağıyla çenesine dokunup ıh ıh sesi çıkararak (1: %7), hüüüp sesi çıkararak (1: %7), sadece ünlü harfleri söyleyerek “yemek istiyorum, su istiyorum” (1: %7), agresif davranışlar (1: %7), ağız şapırdatma (1: %7) şeklinde öğrencilerinin davranışlarını belirtmiştir. Bu konuya ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Size çok ilginç gelecektir, bir öğrencimiz konuşuyor fakat sadece ünlü harflerle konuşuyor. Yani su istiyorum yerine uuiou şeklinde söylüyor.”(Ö3)

“Erkek öğrencim aranarak, sınıf içerisinde etrafı aranarak, dolaplara bakarak suya ya da yiyeceğe ulaşmaya çalışır. Bir şey bulamazsa ağlar. Kız öğrencim de çantasında suyu varsa eliyle gösterir, eliyle işaret eder.”(Ö11)

“İki sözcüklü ve ekolali bir şekilde ‘Susadım anne, susadım abi, acıktım anne’ diyor.”(Ö2)

3.2. Giyinme-Soyunma Becerilerine Yönelik Talep Etme Davranışı

OSB’li öğrencilerin giyinme-soyunma becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışları konusunda öğretmenlere yönelttiğimiz soruya, öğretmenlerin bir kısmından elbisesini

çekiştirme kıyafetini çıkarmaya çalışır (1: %7), direkt çıkarır direkt giyer (2: %14), eliyle kıyafetini gösterir (1: %7) yanıtları alınırken; öğretmenlerin neredeyse tamamından talepleri yok bizim yönlendirmemizle (12: %86) cevapları alınmıştır. Bu soruya ilişkin katılımcı cevaplarından bazıları şöyledir:

“Farkındalık yok, kendiliklerinden kendileri isteyerek kıyafet değiştirme ya da giyinme soyunma gibi talepleri olmuyor. Kıyafet temiz mi, kirli mi farkında değiller, hatta ıslaklığından bile rahatsızlık duymuyorlar.”(Ö5)

“Eğer çocuk giysisinden bir rahatsızlık duyuyorsa mesela atletinin kenarını çekiştirebiliyor, sürekli hareketleriyle elbisesinin bir tarafını çekiştiriyordur. Kıyafetini çekiştirerek huzursuz davranışlar gösteriyor.”(Ö6)

“Direkt olarak çıkarıyor, kendisi sınıfta hiçbir davranışta bulunmadan direkt çıkarıyor.”(Ö9)

3.3.Temizlik Becerilerine Yönelik Talep Etme Davranışı

Görüşme yapılan öğretmenlere OSB’li öğrencilerin temizlik becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışları için yönelttiğimiz soruya verilen yanıtlar, elim pis oldu anne (1: %7); eliyle işaret ederek (3: %21); konuşarak (1: %7); talep yok bizim yönlendirmemizle (12: %86) şeklinde olmuştur. Katılımcılardan alınan yanıtların bazıları:

“Kendileri bir talep etme durumları söz konusu değil, sadece bizim yönlendirmemizle yapıyorlar. Biz yönlendirmezsek, yönerge vermezsek ya da müdahale etmezsek onlardan talep gelmiyor.”(Ö1)

“Konuşarak söyler. Elim pis oldu anne der. Bu şekilde rahatsızlığını, temizlemek istediğini ifade eder.”(Ö2)

“Temizlik talepleri yok.”(Ö7)

3.4.Süslenme Becerilerine Yönelik Talep Etme Davranışı

Katılımcılara OSB’li öğrencilerin süslenme (elbisesini düzeltme, saç tarama) becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışlarıyla ilgili yönelttiğimiz soruya, daha hiç görmedim (1: %7); farkında olduklarını zannetmiyorum (1: %7); Talep yok (13: %93) şeklinde görüşlere ulaşılmıştır. Alınan cevaplardan bazıları:

“Farkında olduklarını zannetmiyorum, gözlemediğimiz bir durum da yok. Ne yazık ki bu zamana kadar çalıştığım hiçbir öğrencimde buna yönelik bir davranışla, istekle karşılaşmadım.”(Ö6)

“Bunu da pek gözlemedik hocam, yani kendiliğinden yok yani. Tokam düşmüş, tokamı alayım takayım diye bir olayımız yok.”(Ö14)

“Hiçbirinde ben böyle bir davranış gözlemedim.”(Ö11)

4.TARTIŞMA

Otizm spektrum bozukluğunun tanılayıcı özelliklerinden sosyal etkileşim ve iletişim becerilerindeki yetersizlik (Adams, vd., 2004) OSB’li bireylerin yaşamını önemli ölçüde etkilemektedir. Günlük yaşam içerisindeki özbakım ve kişisel bakım becerilerine dönük ihtiyaç ve isteklerini ifade etme ya da edememe durumları da etkileşim ve iletişim becerilerine dayanmaktadır. OSB’li bireylerde görülen sosyal etkileşim ve iletişim becerilerindeki yetersizlik araştırmacıları bu noktaya yoğunlaştırmış ve bu becerileri iyileştirmeye yönelik etkili müdahale denemelerine yöneltmiştir. OSB’li bireylerin görsel uyaranlara ve teknolojik araçlara olan ilgilerinden hareketle, okul öncesi 6 yaşındaki 54 otizmlili çocuğun sosyal etkileşim ve iletişim becerilerine yönelik teknoloji temelli erken müdahale çalışmasının sonunda kontrol grubu ile çalışma grubu arasında anlamlı bir fark bulunamamış. Bu müdahalenin sosyal etkileşim ve iletişim becerileri üzerinde gözle görülür bir etkisinin olmamasına bağlı olarak araştırmacılar iPad kullanımına dikkat edilmesi gerektiği görüşünü ifade etmektedirler (Fletcher-Watson, vd., 2016). Rittenhouse-Cea ve Cho (2019) OSB’li dört öğrenci ile yaptıkları çalışmalarında Uygulamalı Davranış Analizi’nin OSB’li çocukların dil becerilerini geliştirmede ve genellemede olumlu sonuçlar verdiğini ifade etmektedirler. İletişim becerilerinin geliştirilmesinde etkili bulunan uygulamalardan bir diğeri de Sosyal Öykü Müdahalesidir. Asperger sendromlu 7 yaşındaki bir çocuk ile tek vaka çalışması olarak gerçekleştirilen araştırmada sosyal öykü müdahalesinin ödev süresi boyunca çocuk tarafından sergilenen ağlama, çılgılık atma ve vurma davranışlarının azaltılıp bunların yerine sözcük kullanma becerisinin geliştirildiği; ayrıca edinilen davranışın sınıf ortamına genellendiği ifade edilmektedir (Adams vd., 2004). Bu çalışmanın bulguları arasında OSB’li öğrencilerin özellikle yeme içmeye yönelik ihtiyaç ve isteklerini aranma (etrafındaki dolap, çanta gibi eşyaları karıştırma), ağlama, bağırma gibi agresif davranışlar sergileyerek ifade etmelerine yönelik

öğretmen görüşleri alan yazınındaki araştırmaları destekler nitelikte görülmektedir. OSB tanılı bir birey ile normal gelişim gösteren üç akranın katılımıyla gerçekleştirilen akran aracılı uyarlanmış fiziksel aktivite uygulamasının sonucunda OSB tanılı bireyin göz kontağı, ortak ilgi, iletişim başlatma ve iletişime tepki becerilerini olumlu yönde artırdığı belirtilmektedir (Yarımkaya vd., 2017). Genç-Tosun (2016) doktora çalışmasında 4-5 yaş aralığındaki üç otizmli çocuğun çok basamaklı talep etme becerisinin öğretiminde dokunmatik ekranlı konuşma üreten cihaz kullanımının etkili olduğunu ifade etmektedir. Gökdağ (2016) 7-9 yaş grubundaki orta düzey zihinsel yetersizliğe sahip üç öğrenci ile yaptığı çalışmanın sonunda iletişim panosunun yemek saatinde gereksinimlerini ifade etme becerisi kazanmalarında olumlu yönde olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada öğretmenlerin görüşme sorularına verdikleri yanıtlardan bazılarının, OSB’li öğrencilerin özbakımla ilgili talep etme amaçlı ağlama, agresif davranışlar gibi davranışlar sergilediği ya da hiçbir talep etme amaçlı davranışlarının olmadığı şeklindedir. Bu bulgu OSB’li öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik taleplerini uygun iletişim becerileriyle ifade edememelerinin olumsuz davranışlara yol açabileceğini düşündürmektedir. Buradan hareketle iletişim sorunlarının ev ve okul yaşamlarını hatta sosyal yaşamlarını olumsuz etkileyebileceği izlenimine bağlı olarak, OSB’li öğrencilerin iletişim sorunlarına çözüm getirebilecek müdahalelere ihtiyaç olduğu ve buna yönelik olarak da alternatif iletişim yollarının kazandırılmasının etkili olabileceği düşünülmektedir.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Aşağıda bu araştırmadan ortaya çıkan sonuç ve öneriler sunulmaktadır.

5.1. Sonuç

Bu araştırmada OSB’li öğrencilerin özbakımla ilgili talep etme amaçlı davranışlarını yapabilmelerine yönelik öğretmen görüşleri incelenmiştir. OSB’li öğrencilerle çalışan öğretmenlerle yapılan görüşmelerle elde edilen bulgulara göre,

- 1.OSB’li öğrencilerin çok azı özbakıma yönelik taleplerini konuşarak ifade etmektedir.
- 2.Öğrencilerin büyük çoğunluğu elle işaret, aranma, agresif davranışlar gibi konuşma harici davranışlarla ifade etmektedir.
- 3.OSB’li öğrenciler yeme-içme becerilerine yönelik taleplerini belirtirken, giyinme-soyunma becerileri, temizlik becerileri ve süslenme becerilerine yönelik talep davranışları giderek azalan bir seyir göstermektedir.
- 4.OSB’li öğrencilerin süslenme becerilerine yönelik talep etme amaçlı davranışlarının çok daha az oranda ve çok sınırlı olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ADAMS, L, GOUVOUSIS, A, VANLUE, M , WALDRON, C. (2004). Social Story Intervention: Improving Communication Skills in a Child with an Autism Spectrum Disorder. *Focus On Autism and Other Developmental Disabilities*. Vol.19 No.2 Summer 2004.
- AKSOY, V. ve ŞAHİN, Ş. (2016). Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB):Tarama,Tanılama ve Değerlendirme. İ.H.DİKEN ve H.BAKKALOĞLU içinde *Zihin Yetersizliği ve Otizm Spektrum Bozukluğu* (s. 230-259). Ankara. Pegem Akademi.
- Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı'ndan* çev. KÖROĞLU E, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 2013.
- BİRKAN, B. (2009). Otizmi Olan Çocuklar ve Eğitimi. G. AKÇAMETE içinde, *Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimli Çocuklar*. Ankara. Kök Yayıncılık.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., ÇAKMAK, E.K., AKGÜN, Ö.E., KARADENİZ, Ş. ve DEMİREL, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara. Pegem Akademi.
- DİKEN, H. (2008). Otistik Bozukluğu Olan Öğrenciler. H. DİKEN içinde, *Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*. Ankara. Pegem Akademi.
- GENÇ-TOSUN, D. (2016). *Otizmi bireylere çok basamaklı talep etme becerisinin öğretiminde dokunmatik ekranlı konuşma üreten cihaz kullanımının etkililiği*. Doktora Tezi. Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı.
- GENÇ-TOSUN, D. ve KURT, O. (2014). Otizm Spektrum Bozukluğu ve Video Modelle Öğretim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(3) 37-49.
- GÖKDAĞ, H. (2016). *Alternatif ve Destekleyici İletişimde Kullanılan İletişim Panolarının Zihin Engelli Çocuklara Gereksinimlerini Sözel Olmayan Yöntemle İfade Becerisi Kazandırmada Etkililiğinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Konya. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı Özel Eğitim Bilim Dalı.
- KARASAR, N. (2018). Veriler ve Toplanması. N. Karasar içinde, *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (s. 210). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- KARASU, N. (2011). Otizmi Bireylerin Eğitiminde Video Model ile Model Olma Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Bir Alanyazın Derlemesi ve Meta-Analiz Örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 12(2) 1-12.

- KAYMAK, A. (2016). Otizm Spektrum Bozukluğu: Tanım, Sınıflama, Yaygınlık ve Nedenler. İ.H.DİKEN ve H.BAKKALOĞLU içinde *Zihin Yetersizliği ve Otizm Spektrum Bozukluğu* (s. 164-187). Ankara. Pegem Akademi.
- KIRCAALİ-İFTAR, G. (2012). Otizm Bozukluğuna Genel Bakış. E. TEKİN-İFTAR içinde, *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar ve Eğitimleri* (s. 17-46). Ankara, Vize Yayıncılık.
- KOÇAK, F. (2011). *Otistik çocuklara hayat bilgisi dersi ailemiz teması içinde geçen kavramların öğretiminde semantik (anlamsal) kavram haritalarının kullanımının etkililiği*. Yüksek lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- MEB. (2018). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. 07.07.2018 Tarih ve 30471 Sayılı Resmi Gazete.
- MEB. (2016). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi. Otizm Spektrum Bozukluğu. Ankara.
- MEB. (2006). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. 31.05.2006 Tarih ve 26184 Sayılı Resmi Gazete.
- NİKOPOULOS, C.K. & KEENAN, M. (2007). Using Video Modelling To Teach Complex Social Sequences To Children With Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 37(4), 678-693.
- NİKOPOULOS, C.K. & KEENAN, M. (2004b). Effects Of Video Modelling On Training And Generalisation Of Social İnitiation And Reciprocal Play By Children With Autism. *European Journal of Behavior Analysis*, 5 1-13.
- ÖZDEMİR, S. (2007). Sosyal Öyküler: Otistik Çocuklara Yönelik Bir Sağıaltım. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8(2) 49-62.
- RİTTENHOUSE-CEA, H and CHO, SJ (2019). Effects of Instructor Training on language Outcomes of Students With ASD. *The Journal of Special Education*. Vol 53(2): 108-118.
- SARI, H, GÖKDAĞ, H (2019). *Özel Gereksinimli Bireylerde Dil Gelişimi*. Ankara. Vize Yayıncılık.
- SUCUOĞLU, B. (2012). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Değerlendirilmesi. E. TEKİN-İFTAR içinde, *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar ve Eğitimleri* (s. 47-120). Ankara, Vize Yayıncılık.
- SUCUOĞLU, B. (2009). Otizm ve Otistik Bozukluğu Olan Çocuklar. A. ATAMAN içinde, *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş* (s. 293-308). Ankara. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- ŞAHİN, Ç. (2010). Verilerin Analizi. R. Y. KINCAL içinde, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (s. 188). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

YARIMKAYA, E, İLHAN, E, KARASU, N (2007). Akran Aracılı Uyarlanmış Fiziksel Aktivitelere Katılan Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bir Bireyin İletişim Becerilerindeki Değişimin İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 18(2), 225-252.

İNTERNETTEN YARARLANILAN KAYNAKLAR

CHRISTENSEN, D., BAÍO, J., BRAUN, K., BİLDER, D., CHARLES, J., CONSTATNİNO, J. N., et al. (2016). *Prevalence And Characteristics Of Autism Spectrum Disorder Among Children Aged 8 Years — Autism And Developmental Disabilities Monitoring Network, 11 Sites, United States, 2012. MMWR Surveillance Summaries, 65(3), 1–23.* <https://doi.org/10.15585/mmwr.ss6503a1>. (Erişim Tarihi: 16.10.2020).

FLETCHER-WATSON S, PETROU A, SCOTT-BARRETT J, DİCKS P, GRAHAM C, O'HARE A, PAİN H, MCCONACHİE H. *A Trial Of An İpad™ Intervention Targeting Social Communication Skills İn Children With Autism. Autism.* 2016 Oct;20(7):771-82. doi: 10.1177/1362361315605624. Epub 2015 Oct 26. PMID: 26503990; PMCID: PMC5015758. (Erişim Tarihi: 16.10.2020).

Creative Commons licensing terms

Authors will retain the copyright of their published articles agreeing that a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0) terms will be applied to their work. Under the terms of this license, no permission is required from the author(s) or publisher for members of the community to copy, distribute, transmit or adapt the article content, providing a proper, prominent and unambiguous attribution to the authors in a manner that makes clear that the materials are being reused under permission of a Creative Commons License. Views, opinions and conclusions expressed in this research article are views, opinions and conclusions of the author(s). Atlas Publication and Turkish Special Education Journal:International Research shall not be responsible or answerable for any loss, damage or liability caused in relation to/arising out of conflict of interests, copyright violations and inappropriate or inaccurate use of any kind content related or integrated on the research work. All the published works are meeting the Atlas Publishing requirements and can be freely accessed, shared, modified, distributed and used in educational, commercial and non- commercial purposes under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).